

Dr hab. Urszula Świdarska-Włodarczyk, prof. UZ

Instytut Historii

Uniwersytet Zielonogórski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Lachowskiej

Aspekty materialne kultury rycerskiej w Królestwie Polskim doby Jagiellonów w źródłach polskich

napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Dariusza Dąbrowskiego

Podjęty przez Doktorantkę temat z wielu powodów zasługuje na uwagę. Już sam tytuł wydaje się interesujący nie tylko ze względu na panoramiczny ogląd aspektów materialnych kultury rycerskiej, ale przede wszystkim na przyjęte cezury czasowe, obejmujące rządy dynastii Jagiellonów. Ten zabieg pozwolił Autorce na odejście od dość schematycznych podziałów na średniowiecze i okres nowożytny, a co za tym idzie, uchwycenie ciągłości kulturowej i jej „długiego trwania”, podnoszonego m.in. przez Ferdynanda Braudela.

Pod względem merytorycznym praca została podzielona na dwie części. Pierwsza stanowi wprowadzenie teoretyczne do rycerskiej kultury materialnej. Zgodnie z konwencją całość poprzedza wstęp, w którym Autorka określiła główny cel pracy, zorientowany na wskazanie „różnorodności źródeł materialnych niepisanych”(s.5), które pozwolą na stworzenie „pewnego zbioru – katalogu o charakterze systematycznym, będącego rodzajem fundamentu do badań nad zjawiskiem kultury rycerskiej” (s.6). Ta część zawiera także prezentację pytań i hipotez badawczych, omówienie metod a także zakresu poszczególnych rozdziałów. Przy tym dwa z nich stanowią trzon teoretycznej części dysertacji. Taką rolę pełni rozdział poświęcony definicjom i klasyfikacjom źródeł oraz kolejny, przynoszący charakterystykę rodzimej kultury rycerskiej, z uwzględnieniem dotychczasowych badań i wykorzystanej terminologii. W jego ramach została ujęta część informacyjna dotycząca kanonu kulturowego, uzupełniona opisem genezy, tożsamości, uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i politycznych polskiego rycerstwa.

Pierwsza część rozprawy, jak już wyżej wspomniano, stanowi wprowadzenie teoretyczne do części zasadniczej, badawczej i najobszerniejszej, związanej z ustaleniami własnymi Doktorantki. Składają się na nią dwa rozbudowane rozdziały (IV i V). Czwarty z nich, zatytułowany *Źródła materialne niepisane źródłem do poznania elementów kultury szlacheckiej*, został poświęcony analizie wizerunku szlachcica na podstawie malarstwa, rzeźby, przedmiotów liturgicznych, tekstyliów, obiektów architektonicznych, wyrobów rękodzielniczych, ozdób ceramicznych, nagrobków i tablic erekcyjnych. Pozwalają one na odczytanie ówczesnych trendów modowych, a więc obowiązujących fryzur, rodzajów zarostu, a także sposobu ubierania się. Stanowią też ważne źródło dla badania uzbrojenia i jego ewolucji. Mimo dominacji schematycznych przedstawień wiele z nich nosi cechy rycerskiego i szlacheckiego indywidualizmu, bo tego rodzaju wartość ceniono równie mocno w średniowieczu jak w epoce renesansu. Są także nośnikami idei rycerskiej, postulującej takie cnoty jak odwaga, waleczność czy pobożność, które mimo dokonujących się zmian w sposobie wojowania i zarobkowania, okazały się trwalsze od polityki czy ekonomii. Innymi słowy symbolika mocno akcentowana praktycznie we wszystkich przedstawieniach – jak słusznie zauważa Autorka – jest istotną podstawą do określenia rycersko-szlacheckiej mentalności.

Szczególnie interesujący wydaje się natomiast ostatni rozdział rozprawy poświęcony obecności źródeł materialnych niepisanych w źródłach pisanych. W tym miejscu należy odnotować wyrazy uznania dla Doktorantki, która obok tradycyjnych źródeł sięga do takich mistrzów pióra jak Mikołaj Rej, Jan Kochanowski, Łukasz Górnicki i innych, doceniając tym samym literaturę piękną jako ważne, choć wciąż słabo doceniane świadectwo historyczne epoki. Przy tym Autorka zdaje sobie sprawę, że tego rodzaju zadanie przekracza możliwości jednego badacza i wymaga skoordynowanej pracy zespołowej.

Za istotne uzupełnienie teoretycznej części dysertacji należy uznać załączniki stanowiące wypisy z wybranych tekstów źródłowych, szczególnie zaś obszerny katalog ikonograficzny, zajmujący ok. 90 stron. Ten ostatni został ściśle skorelowany z tekstem rozprawy, co pozwala na jednoczesne zestawianie opisu z wizerunkiem rzeczywistym, ułatwiając tym samym odczyt całości. Dzięki temu zabiegowi mimo multum nagromadzonej warstwy informacyjnej całość staje się przejrzysta i czytelna.

Po stronie walorów dysertacji należy postawić również bogatą bibliografię o charakterze interdyscyplinarnym. Składa się na nią ponad tysiąc pozycji zarówno w postaci źródeł jak i opracowań. Obok pozycji historycznych Autorka wykorzystwała cały wachlarz publikacji z obszaru edukacji, sztuki, literaturoznawstwa, kulturoznawstwa, socjologii i prawa. Wszystko

wskazuje, że Doktorantka musiała wykonać benedyktyńską kwerendę źródłową i podjąć duży wysiłek związany segregacją i systematyzacją ogromu zebranego materiału.

Efektym finalnym tego wysiłku jest dysertacja, określana skromnie przez Doktorantkę mianem katalogu. W rzeczywistości mamy jednak do czynienia z czymś więcej niż katalogiem. Z jednej strony bowiem otrzymujemy usystematyzowany zbiór materialnych przejawów kultury rycersko-szlacheckiej w źródłach polskich, niepisanych i pisanych, z drugiej zaś analiza owych źródeł została głęboko osadzona w realiach kulturowych na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych, a przy tym zapisana poprawnie pod względem logicznym i językowym. To sprawia, że może się okazać przydatna dla badaczy kultury staropolskiej.

Wobec powyższego stwierdzam, że mgr Anna Lachowska spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. A zatem zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytułach naukowych (art. 13, ustęp 1, Dz.U. nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami) wnoszę o dopuszczenie do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Urszula Świdarska-Włodarczyk